

A NEMLÉT HÁROM ÁRNYALATA: A KAUKÁZUS EL NEM ISMERT ÁLLAMAINAK KIALAKULÁSA ÉS KILÁTÁSAI

CSINTALAN LILIAN – ERŐSS ÁGNES

THREE SHADES OF NON-EXISTENCE: DIFFERENT DEVELOPMENT PATHS AND
PERSPECTIVES OF UNRECOGNIZED STATES IN THE CAUCASUS

Abstract

Following numerous armed conflicts, three unrecognized states were formed in the South-Caucasus: Abkhazia, South-Ossetia and the Nagorno-Karabakh Republic. Their existence highly depends on regional and international power relations. The three South-Caucasian de facto states share similar features: all three struggle with the burden of international isolation, besides the dependency on the patron state's financial and military support. However in terms of ethnic and demographic structure, economic conditions and political ambitions (achievement of full independence or integration with the patron state) the unrecognized states are quite distinct. The unsettled conflicts in the region have threatened regional stability in the last 25 years.

The aim of present article is twofold: firstly, to offer a historical overview of the conflicts that gave birth to the de facto states. Secondly, to provide a general picture about the given state formations based on relevant literature and statistical data analysis. We argue that despite their shared past in the Soviet era and present legal situation, unrecognized states in the South Caucasus have altering development potentials, aims and perspectives both in political and social terms.

Keywords: Caucasus, unrecognized states, Abkhazia, South-Ossetia, Nagorno-Karabakh

Bevezetés

A Dél-Kaukázusban a Szovjetunió romjain, sorozatos háborús konfliktusok kíséretében három el nem ismert állam jött létre: Abházia, Dél-Osztétia és Hegyi-Karabah. A gyakorlatban működő, (több-kevesebb) belső szuverenitással rendelkező politikai hatalmakat a nemzetközi közösség jogilag nem ismeri el, így ezen államok de jure nem léteznek. Ezen kis területű, alacsony népességszámú országok fennmaradása nagymértékben függ a nagyhatalmaktól. Sok esetben mind létrejöttüket, mind fennmaradásukat ezen hatalmi politikáknak köszönhetik, semmint jól körvonalazható és világos célokkal rendelkező belső elszakadási mozgalmaknak. A korlátozott nemzetközi kapcsolatrendszer, a szomszédos országokkal kialakult gyakran igen rossz viszony, esetenként földrajzi elszigeteltséggel kiegészülve, komoly kihívás elé állítja az államokat és lakosait. A *de facto államok* helyzete, rendezetlen státusza az egész régió, illetve közvetve Európa jövőjére nézve is komoly kockázatot jelent.

A vizsgált politikai egységekről igen leegyszerűsített, negatív elképzelés él a hazai köztudatban. Az objektívabb és tudományosan megalapozottabb kép kialakítását jelentősen nehezíti, hogy a Kaukázus térségről igen kevés információ jut el hazánkba, mindez fokozottan igaz az itt található pár magyar megyényi, nemzetközileg el sem ismert államokra.

Jelen tanulmány elsősorban általános áttekintést kíván nyújtani a kaukázusi el nem ismert államok létrejöttének körülményeiről, valamint jelenlegi politikai és társadalmi helyzetükről. Az összehasonlító elemzés során vizsgáljuk, hogy vajon a közös múltból kiindulva mennyiben jártak be hasonló államszervezési és fejlődési pályát az elmúlt 25 év során, továbbá melyek az esetleges eltérések fő dimenziói?

Írásunkban elsőként bemutatjuk, hogyan határozza meg a nemzetközi szakirodalom az el nem ismert állam fogalmát. Majd kísérletet teszünk az összetett, sokszereplős és mélyen rétegzett konfliktus történetének bemutatására, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy értelmezni tudjuk ezen államok jelenlegi helyzetét, különös tekintettel demográfiai állapotukra, amelyet tematikus térképek felhasználásával elemzünk, rámutatva a rendelkezésre álló és elemzésbe vont adatok igencsak korlátozott használhatóságára. Végezetül összehasonlítjuk az egyes el nem ismert államok helyzetét, kiemelve azok legfontosabb sajátosságait, fejlődési lehetőségeit.

Az el nem ismert államok

Az el nem ismert államok különleges helyzete abban rejlik, hogy az általuk ellenőrzött területen ugyan rendelkeznek belső szuverenitással, azaz képesek a jogalkotásra és annak betartatására, illetve a területükön való hatalomgyakorlásra, de külső szuverenitással, vagyis a nemzetközi rendszerben széleskörű elismeréssel, nem (O'LOUGHLIN, J. et al. 2015). Ezen de facto államok legtöbbször kulturális-etnikai törésvonalak mentén, geopolitikai játszmák eredményeképp alakultak ki. Létrejöttükben és fennmaradásukban meghatározó szerepe van az anyaországgal, illetve a támogató országgal kialakított kapcsolatnak. Az anyaország (angol nyelvű szakirodalomban *parent state*) azon állam, melyből kivált a de facto kormány irányítása alá került terület: Abházia és Dél-Oszétia esetében Grúzia (írásunkban ezt, a köznyelvben jobban ismert elnevezést használjuk, a hivatalos Georgia helyett), Hegyi-Karabah esetében Azerbajdzsán. A támogató/pártfogó ország (*patron state*) pedig az az állam, amely gazdaságilag, ideológiailag segíti az el nem ismert államot, nélkülözhetetlen annak fennmaradásához: Abházia és Dél-Oszétia számára ez Oroszország, míg Hegyi-Karabah esetében Örményország.

Az el nem ismert államok közé sorolunk a nemzetközileg teljesen elszigetelt államok (például a Donyecki Népköztársaság) mellett kiépített, működő nemzetközi kapcsolatrendszerrel bíró országokat is (például a Kínai Köztársaság, ismertebb nevén Tajvan). Az országok politikai berendezkedése és hatalomgyakorlási módja is egészen eltérő: a jól működő demokrácia és az önkényuralmi rendszer közötti széles skálán foglalnak helyet. A számos különbség mellett ugyanakkor megállapítható, hogy a de facto államok nemzetközi kapcsolataira, államszervezetük működésére nézve az el nem ismert státusz hasonló következményekkel jár (CASPERSEN, N. 2011). A nemzetközi elszigeteltségből adódik, hogy ezen államok igen korlátozott lehetőségekkel bírnak, gazdasági, politikai kapcsolatokat csupán a létüket elismerő országokkal képesek kialakítani. Következésképpen, alternatíva hiányában, az el nem ismert állam még inkább függő helyzetbe kerül az őt támogató országtól. Így a nemzetközi politika az elismerés megtagadásával erősíti a támogató ország befolyását az adott területen. A nemzetközi feszültségek hátráltatják az egymással konfliktusban álló országok közötti problémák megoldását, ez különösen igaz a menekültek helyzetének rendezésére. A valós megoldások, úgymint a menekültek integrálása, letelepedése, munkavállalásának támogatása helyett, jellemző a menekültek státuszának tartós rendezetlensége (O'LOUGHLIN, J. et al. 2015).

A konfliktusokkal terhelt nemzetközi kapcsolatrendszer mellett a kialakult nemzetközi patt helyzet kedvezőtlenül befolyásolja az állam működését is. A külső nyomással szemben a de facto államnak szükséges a teljes belső egység látszatát mutatnia, ez pedig gátolja az egymás mellett párhuzamosan, kiegyensúlyozottan működő pártok kialakulását, nincs tere a központtól eltérő ideológiáknak (KOLSTØ, P. – BLAKKISRUUD, H. 2012).

A Kaukázus el nem ismert államainak kialakulásához vezető konfliktusok

A Kaukázus etnikai-kulturális sokszínűségének kialakulása

A Kaukázus térsége nem csupán politikai értelemben ütközőzóna. A Kaukázus országai természetföldrajzi értelemben Ázsiához tartoznak, azonban egyes társadalomföldrajzi jellemzői, ősi keresztény gyökerei Európához kapcsolják (1. ábra).

1. ábra Kaukázus el nem ismert országainak áttekintő térképe

Jelmagyarázat: 1 – országhatár; 2 – szovjet autonóm terület határa; 3 – vitatott státuszú terület határa; 4 – közút; 5 – vasút; 6 – vitatott státuszú terület; 7 – de facto kormány irányítása alatt álló korábbi szovjet autonóm terület

Figure 1 Overview map of the unrecognized states of the South-Caucasus

Legend: 1 – International Boundary; 2 – Boundaries of former Soviet Autonomous Republic; 3 – Disputed Territory Boundary; 4 – Road; 5 – Railway; 6 – Disputed Territories; 7 – Territories of former Soviet Autonomous Republic under the control of de facto authorities

Forrás/Source: ICG 2006, 28. p. alapján

A meghatározó stratégiai jelentőséggel bíró Kaukázus-vidék etnikai sokszínűsége a térségben kialakuló feszültségek forrásává vált. A Kaukázusban, hasonlóan a Balkán-térséghez az etnikai mozaikosság (BOTTLIK Zs. 2010a, 2010b) kialakulását a terület földrajzi adottságai is elősegítették, a magashegységi domborzat okozta elszigeteltségben fennmaradhattak a különböző nyelvi és nemzetiségi csoportok. A hegyvidék, mint nagyhatalmak közötti vitatott határterület, a történelem során sokszor menedékként, rejtékhelyként szolgált (RADVANYI, J. – MUDUYEV, S. 2007). A 17. századtól a térségben egyre meghatározóbb szerepet betöltő cári Oroszország, majd később a szovjet rezsim úgy próbálta megszilárdítani hatalmát a lázongó hegyi népek között, hogy különböző indítékokra hivatkozva igyekezett felgyorsítani a lakók síkságra való költözését, ezzel létrehozva a későbbi konfliktusok gyújtópontjait. Grúzia területén a Kaukázus magas térszíneit abházok, oszétok, mingrélek

lakták, az alacsonyabb területeken grúzok, adzsárok éltek. Karabah területén örmények, illetve kaukázusi albánok laktak a hegyvidéki területeken, az azeriek a keleti síkvidéken telepedtek meg. Az etnikai és nyelvi sokszínűség mellett hasonlóan fontos tényező a vallási megosztottság is: a grúzok, az örmények, az oroszok és az oszétok többsége az ortodox keresztény, míg az abházok, azeriek, és az oszétok egy része muszlim (Bíró Z. 2008).

Az első világháborút követően a Kaukázus országai szovjet hatalom alá kerültek. 1936-ig Kaukázusontúli Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaságként egy közigazgatási egységet alkottak, majd 1936-1991 között Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán önálló tagköztársaságként működött. Mikor 1991-ben a három ország elnyerte függetlenségét, a hegyvidék négy különböző ország területére került, az ekkor keletkezett országhatárok számos konfliktushoz vezettek. A Kaukázus térségben a szemben álló felek között 1991 óta négy fegyveres összetűzésre került sor (KOLSTØ, P.–BLAKKISRUÐ, H. 2008; DE WAAL, T. 2010). (1. táblázat)

1. táblázat – Table 1

Összefoglaló táblázat a Kaukázus el nem ismert országairól
Summary data on the unrecognized state of the South-Caucasus

	Főváros	Terület (km ²)	Becsült népességszám (fő)	Anyországa	Támogató ország
Abházia	Szuhumi	8432	240 100	Grúzia	Oroszország
Dél-Oszétia	Chinvali	3900	30 000	Grúzia	Oroszország
Hegyi-Karabah	Sztepanakert	11,432 (Ebből 4400 HKAT)	120 000	Azerbajdzsán	Örményország

Forrás: O' LOUGHLIN, J. et al., 4. p. alapján saját szerkesztés)

Source: based on O' LOUGHLIN, J. et al. 2015, 4. p.)

Abházia

Abházia jogilag Grúziához tartozó, ám a központi hatalomtól gyakorlatilag teljesen függetlenül működő el nem ismert állam. Északi szomszédjától, Oroszországtól a Nagy-Kaukázus gyengén tagolt hosszanti láncai választják el, amelyek több helyen meghaladják a 4000 méteres magasságot. A kedvező természetföldrajzi adottságok (szubtrópusi éghajlat) pozitívan hatottak Abházia gazdaságára a szovjet időkben: a Fekete-tenger partvidék élénk idegenforgalma, illetve a magas fogyasztási árú luxuscikknek számító szubtrópusi termékek (tea, mandarin) és egyéb agrártermékek (bor, barack) jelentős bevételt jelentettek (IOFFE, G. 2010). A természeti viszonyoknak köszönhetően Abházia határai viszonylag könnyen védhetőek. A de facto államot Oroszországtól a Psou-folyó választja el, míg a grúz-abház határszakasz nagy része nehezen megközelíthető, magashegyi területen halad keresztül. A két régió között egy 60 km hosszú szakaszon ugyan síkságon vezet a határ, de ez az Inguri folyó mentén futó szakasz könnyen védhető. További védelmi szempontból kedvező tényező, hogy a köztársaság központja, Szuhumi távol fekszik a határtól (LAVROV, A. 2010).

Az abház iszlám vallású, az északnyugat-kaukázusi nyelvcsaládhoz tartozó népcsoport (Bíró Z. 2008). A muszlim lakosság a keresztény cári Oroszország kaukázusi térhódítását követően sokat szenvedett. Az ortodox nagyhatalom a muszlim lakosok helyzetét népeségcserékkel próbálta nehezíteni, minek következtében Adzsária és Abházia vidékéről számos muszlim menekült a mai Törökország területére. A szovjet időkben ezekbe a sok-

szor elhagyott vagy ritkán lakott térségekbe grúzok görögök, örmények és orosz vallási szektákhoz tartozó csoportok költöztek, ezért a népesség nagyarányú keveredése a mai napig jellemző (IOFFE, G. 2010). 1931-ben az Abház Köztársaságot Grúziához csatolták és autonóm státuszt kapott a Grúz SZSZK-n belül. 1990-ben az abház vezetés bejelentette kiválási szándékát és egy különálló Abház Szovjet Szövetségi Köztársaság megalapításának tervét. A grúzok válaszként fegyveres erővel próbálták megakadályozni a régió kiválását az 1992-93-as polgárháborúban. A grúz álláspont az abházok elégedetlenségének jogtalanságát hangsúlyozta, arra hivatkozva, hogy a muszlim etnikum az autonóm régió kormányzásában népességen belüli részesedéséhez képest felülreprezentált volt (IOFFE, G. 2010). A polgárháború következtében Abházia lakosainak száma felére csökkent, a grúzok száma kevesebb, mint ötödére esett vissza, az abházok relatív többségbe kerültek.

Oroszország a két régió függetlenségét az ott élők várakozásaival ellentétben a saját határain belül aktív szeparatista törekvések (pl. Csencsenföld, Dagesztán) miatt sokáig nem volt hajlandó elismerni (O' LOUGHLIN, J. et al. 2011). Amikor azonban Grúzia szorosabb kapcsolatba került a nyugati hatalmakkal, elsősorban az USA-val, Oroszország is egyre határozottabban kezdte támogatni az abház és dél-oszét szeparatista mozgalmakat (IOFFE, G. 2010). Ilyen (a 2008-as konfliktus során az orosz beavatkozást legitimáló) fontos lépés volt, amikor Oroszország (retorika szintjén humanitárius szándékból) az abházok nagy részének és a dél-oszétok 95%-nak orosz állampolgárságot adományozott (Sz. BÍRÓ Z. 2008).

Szaakasvili grúz miniszterelnök hatalmának megszilárdítása után elhatározta, hogy intenzívebb politikát folytat az abház és dél-oszét területeken. Ennek jegyében 2006-ban Abházia északkeleti részén a Kodori-völgyben a grúz központi vezetésnek alárendelt báb-kormány alakult. A fegyveres konfliktusok 2008 augusztusában újultak ki, amikor a grúz kormány megszállta Chinvalit, Dél-Oszétia fővárosát. Oroszország válaszlépésként, állampolgárainak védelmére hivatkozva, csapatokat küldött Grúziába, amelyek hátszágbeli célpontokat is bombázni kezdtek (RÁCZ A. 2008). A tüzszünetet az Európai Unió közreműködésével augusztus végén sikerült megkötni, ezt követően Oroszország visszavonta csapatait Grúziából, azonban Abházia és Dél-Oszétia de facto államok területén mai napig állomásoznak orosz katonák (BLAKKISRUD, H.–KOLSTØ, P. 2012). A 2008-as konfliktust követően Oroszország elismerte Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét, ám ez nem értékelhető számottevő legitimációs lépésként.

A grúz politika az etnikumok közti konfliktusok kialakulásáért Oroszországot teszi felelőssé. A grúzok olvasata szerint a kérdéses régiók Oroszország által elfoglalt és annektált területek, nem függetlenségüket kivívó önálló államok. Az orosz álláspont ezzel ellentétben a konfliktus gyökereit Grúzia nemzetiségi politikájában látja; hangsúlyoztatják, hogy Grúzia több ízben követett el népiirtást az abházokkal és oszétokkal szemben. Ez az álláspont tulajdonképpen az abház, illetve oszét nacionalista nézetek átvétele (TOAL, G.–LOUGHLIN, J. 2013a).

Dél-Oszétia

Dél-Oszétia a Nagy-Kaukázus gyengén tagolt hosszanti láncain terül el, déli, alacsonyabb területei a Kura-folyó medencéjéhez tartoznak. A régió domborzati viszonyai nagyban befolyásolják az el nem ismert állam helyzetét, hiszen a Kaukázuson átvezető hágók a térség geopolitikailag legfontosabb színterei. Dél-Oszétiától keletre a legmagasabb csúcsokat magába foglaló Központi-Kaukázust a nála jóval alacsonyabb Keleti-Kaukázustól a Kereszt-hágó választja el, amelyen a legfontosabb közlekedési útvonalként szolgáló, stratégiai jelentőségű Grúz Hadiút vezet keresztül. Ez az út biztosít összeköttetést Tbiliszi és Vlagyikavkaz, vagyis a grúz főváros és Oroszország kaukázusi régiói között. A Kereszt-

hágótól nyugatra a Rokszkij-hágón át húzódik a másik stratégiai fontos útvonal, a Dél-Oszétia területén fekvő Oszét Hadiút. A két hadiút stratégiai hatalmas jelentőséggel bír, tulajdonképpen Oszétia a térség „szívtájéka” (KARÁCSONYI D. 2008): aki képes megszerezni a hágókon átvezető utak feletti ellenőrzést, az a hegységtől északra és délre futó áramlási tengelyeket, végső soron az egész Kaukázust ellenőrizheti.

A magashegységi domborzat ellenére Dél-Oszétia nehezen védhető terület. A régió központja, Chinvali közel fekszik a grúz területekhez, a grúz tüzérség hatósugarán belül. Az Oroszországgal való összeköttetést csak az Oszét Hadiút biztosítja, ami télen a lavinák miatt legtöbbször járhatatlan, nagyban nehezítve az orosz csapatok mozgósítását. Ezzel szemben a grúzok, jól kiépített úthálózatuknak és közeli katonai bázisaiknak köszönhetően gyors támadásokat tudnak indítani Dél-Oszétia ellen, ahogyan ezt 2008 augusztusában bizonyították (LAVROV, A. 2010).

Az oszét nép indoeurópai nyelvet beszélő népcsoport, többségük ortodox keresztény vallású (BÍRÓ Z. 2008). Az oszétok nagyobb része a Kaukázus északi oldalán él, az Oroszország részét képező Észak-Oszétia-Alánia Köztársaságban. A Kaukázus déli oldalán fekvő Dél-Oszétiát 1931-ben, mint autonóm területet csatolták a Grúz SzSzK-hoz. Grúzia függetlenné válását követően a korábbi autonóm területet felszámolták, Dél-Oszétiában az etnikai ellentétek az 1920-as évek elején jelentkeztek először. A grúzok többsége jövevényként tekint az oszétokra, akik csupán a 17-18. században érkeztek az országba a Kaukázus északi oldaláról. Az oszétok hátrányos megkülönböztetésről szóló panaszait a grúzok szintén megalapozatlannak tartották, álláspontjuk szerint az oszét szeparatizmus csak külső felbujtásnak tulajdonítható (IOFFE, G. 2010).

A 1991-92-es konfliktus előtt a népesség 2/3-a oszét, körülbelül 1/3-a grúz volt. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy ekkor az oszétok közel kétharmada a dél-oszét autonóm területen kívül, Grúzia más részein élt. Az 1991-92-es események után több mint 20 ezer grúz menekült el a térségből, ami csaknem a teljes ottani grúz népességet jelentette. A 2008-as háborús konfliktus Dél-Oszétiában viszonylag kevés katonai áldozattal járt, a polgári áldozatok száma azonban magas volt (RÁCZ A. 2008). A dél-oszét főváros romokban hevert, a grúzok falvait felégették, emberek tízezreinek kellett elhagynia otthonát, a maradék grúz lakosság nagy része is elmenekült.

Hegyi-Karabah

Hegyi-Karabah Köztársaság hivatalosan Azerbajdzsánhoz tartozó, gyakorlatilag a központi hatalomtól teljesen függetlenül működő terület. Az el nem ismert állam a Nagy-Kaukázustól délre található, az azzal többé-kevésbé párhuzamosan futó 600 km hosszúságú Kis-Kaukázus és az Örmény-magasföld találkozásánál fekszik (HORVÁTH G. – NAGY B. – SIMON D. 2008).

A jelenlegi karabahi konfliktus alapját leegyszerűsítve az képezi, hogy a vegyes lakosságú térséget 1921-ben Azerbajdzsán részének nyilvánították. Bár 1923-tól Hegyi Karabah Autonóm Terület néven (elvileg) széles körű jogokat biztosítottak a lokálisan többségben lévő örmény népességnek, a Szovjetunió végóráiban a helyi lakosság sorozatos utcai tüntetéseken és két népszavazás (1988, 1991) alkalmával is kinyilvánította Örményországhoz való csatlakozási szándékát. A konfliktust nem sikerült békés úton rendezni, így 1991-1994 között Hegyi-Karabah területén zajlott a térség legvéresebb háborúja az azeri és örmény csapatok között. A háborús konfliktus Hegyi Karabah Köztársaság függetlenségének kikiáltásával kezdődött, és 1994-es tűzszünet megkötésével zárult. A háború során Hegyi-Karabah, sőt korábban vitán felül Azerbajdzsánhoz tartozó területek is kikerültek az azeri kormány fennhatósága alól (DE WAAL, T. 2010).

Hegy-Karabah területének pontos lehatárolása összetett kérdés, amelyet a 2. ábra szemléltet. A térképen legsötétebb tónussal jelölve a Szovjetunió alatt autonómiával rendelkező Hegyi-Karabah Autonóm Terület közigazgatási egysége látható (HKAT, angolul NKAO),

2. ábra Hegyi-Karabah áttekintő térképe

Jelmagyarázat: 1 – HKAT, HKK fennhatóság alatt; 2 – HKAT, Azerbajdzsán fennhatósága alatt;

3 – HKAT területén kívül eső, HKK által követelt terület; 4 – HKAT területén kívül eső,

HKK fennhatóság alatt álló terület; 5 – 1994-es fegyverszüneti egyezmény vonala; 6 – HKK más határai

Figure 2 Overview map of Nagorno-Karabakh

Legend: 1 – NKAO under NKR control; 2 – NKAO under Azerbaijani control; 3 – Territory beyond NKAO claimed by NKR; 4 – Territory beyond NKAO controlled by NKR; 5 – NKR line of control with Azerbaijan; 6 – Other border of NKR

Forrás/Source: TOAL, G. – O'LOUGHLIN, J. 2013b, 162 p. alapján

amely Karabah többségében örmények lakta, hegyvidéki térségének egy részét foglalta magába. Az örmény álláspont szerint Hegyi-Karabah területe ennél azonban kiterjedtebb: 1991-es függetlenség kikiáltásakor a HKAT-tól északra eső, világos szürkével sraffozott Saumjan térségére is területi követeléseket fogalmaztak meg. Az 1994-es tűzszünet megkötésekor lehatárolt, ma de facto függetlenséggel rendelkező állam nem egyezik meg sem a szovjet időkben létező HKAT, sem az 1991-ben követelt területekkel. Az 1994-es tűzszünetben kialakult Hegyi-Karabah Köztársaság (HKK, angolul *NKR*) magában foglalja a korábbi HKAT térségének legnagyobb részét. Nem része azonban a továbbra is azeri fennhatóság alatt maradt Saumjan északi térsége és a HKAT két keleti nyúlványa. Területe kiegészült viszont az örmény csapatok hadműveletei során elfoglalt hét, korábban Azerbajdzsánhoz tartozó, a háború előtt azeriek által lakott közigazgatási egységgel, így létrehozva a közvetlen összeköttetést Karabah és az anyaország között (DE WAAL, T. 2010). A jelenleg örmény hatalom alatt álló területek Azerbajdzsán területének 13,62%-át teszik ki (TOAL, G.–O'LOUGHLIN, J. 2013b). Meg kell jegyezni, hogy ezt az arányszámot az azeriek a nemzetközi médiában sokszor nagyvonalúan 20%-ra kerekítik (AZERBAJDZSÁNI KÖZTÁRSASÁG MAGYAR NAGYKÖVETSÉGE 2009). A szovjet időszak alatt működő HKAT geostartégiailag kedvezőtlen, gyakorlatilag védhetetlen határvonalakkal rendelkezett. Egyrésztől enklávéként beékelődött Azerbajdzsán területébe, másrésztől Dél-Oszétiához hasonlóan védelmi szempontból kedvezőtlennek bizonyult a főváros, Sztepanakert elhelyezkedése is, amely az azeriak lakta Susi városából könnyen támadható volt (TOAL, G.–O'LOUGHLIN, J. 2013b). Az 1994-es tűzszünet megkötésével kialakult határvonalak között a HKK területe könnyebben védhető (TOAL, G.–O'LOUGHLIN, J. 2013b).

Az azeri fél a karabahi háborút terrorista cselekménynek, etnikai tisztogatásnak minősíti, amelynek következtében az azeri olvasat szerint 1 millió azerinek kellett elhagyni hazáját (AZERBAJDZSÁNI KÖZTÁRSASÁG MAGYAR NAGYKÖVETSÉGE, 2009). A nemzetközi becslések 750 ezerre teszik az azeri menekültek számát (BLAKKISRUD, H.–KOLSTØ, P. 2012, 287p.). Az örmény oldal a harcokat a szabadsághoz való jogért folytatott háborúként értelmezi, a függetlenségi szándékot a népek önrendelkezésének alapelve, illetve az 1988-as és 1991-es népszavazás alapján legitimnek tekinti. Ez utóbbi népszavazáson a karabahi lakosság elsöprő többséggel a függetlenség mellett szavazott, míg az azeri kisebbség bojkottálta a szavazást (KOLSTØ, P.–BLAKKISRUD, H. 2008). A harcok és tömeges kényszmigráció következtében mára HKK területe gyakorlatilag etnikailag homogénnek tekinthető. Az 1991-1994 konfliktus jelentősen átfőrdte az etnikai viszonyokat, a HKK területéről a teljes azeri, az azeri fennhatóság alatt álló Saumjan területéről a teljes örmény lakosság elmenekült a harcok, etnikai tisztogatások elől (www.ethno-kavkaz.narod.ru/).

Az el nem ismert államok helyzete a statisztikai adatok tükrében

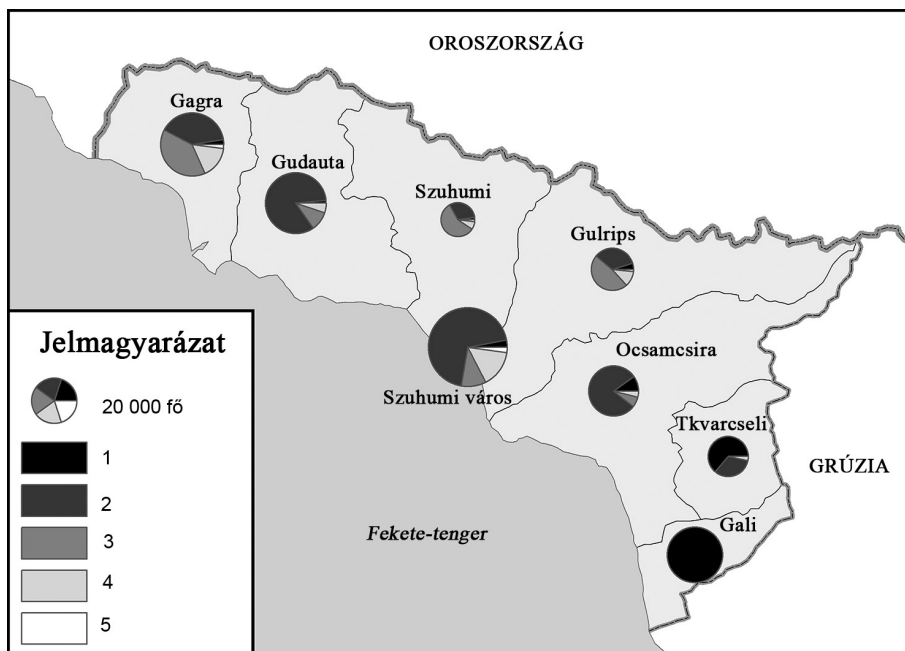
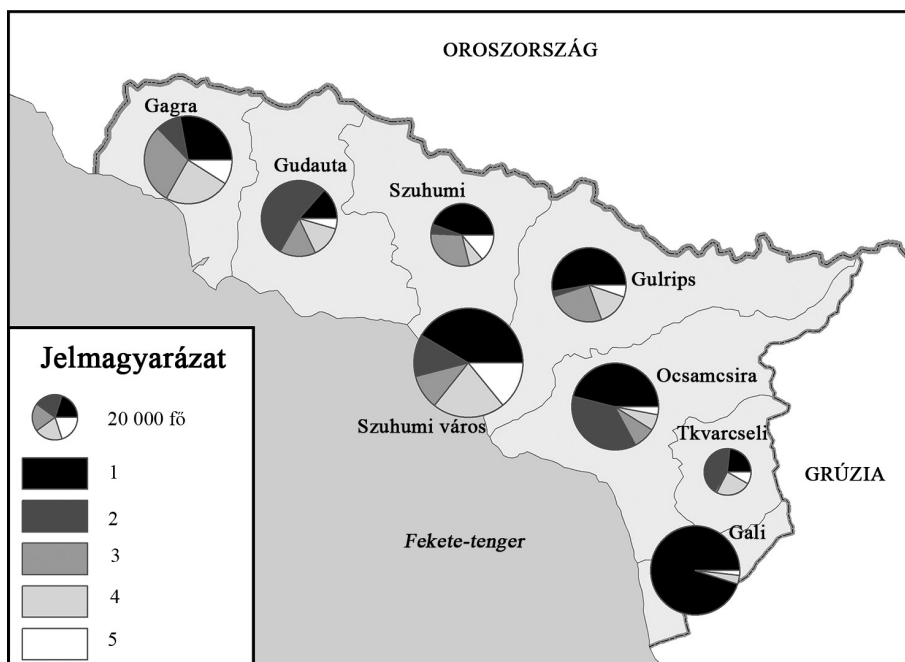
Az el nem ismert államok helyzetének átfogó bemutatása érdekében megvizsgáltuk a rendelkezésre álló statisztikai adatokat. A kvantitatív adatelemzés során azonban számos nehézségbe ütköztünk. A de facto ország területéről az anyaország statisztikai szervezetei nem rendelkeznek megbízható adatokkal, továbbá a statisztikai régiók lehatárolása nincs összhangban a de facto államok területével, ami lehetetlenné teszi az el nem ismert országok területére vonatkozó adatok leválogatását. A területi felosztás szempontjából Abházia esete a legrendezettebb, a grúz statisztikai hivatal, a GeoStat Abháziát külön régióként kezeli, a rajonok felosztása lényegében, ha nem is teljes egészében, megegyezik a de facto állam által kialakított felosztással. A GeoStat adatsorai azonban az abház területeken teljesen hiányosak. Dél-Oszétia esete eltérő, ugyanis a dél-oszét területek a grúz rendszer szerint

nem tartoznak egy közigazgatási egységhez, területe 4 különböző statisztikai régiót érint. Rajon szinten vizsgálva a GeoStat adatsorait szembevetve, hogy a nagy arányban de facto területeket magába foglaló egységek adatai vagy hiányosak, vagy irreális értékeket mutatnak. Hegyi-Karabah esete Dél-Oszétiához hasonló: az azeri közigazgatási felosztás nincs összhangban sem a szovjet HKAT, sem az 1994-es tűzszünet határait. A grúz statisztikai hivattal ellentétben Azerbajdzsán adatai nem jeleznek adathiányt, ugyanakkor a területre vonatkozó adatok ellentmondanak a nemzetközi becsléseknek: a karabahi térségeket tartalmazó régiókban irreálisan magas népességszámot dokumentálnak.

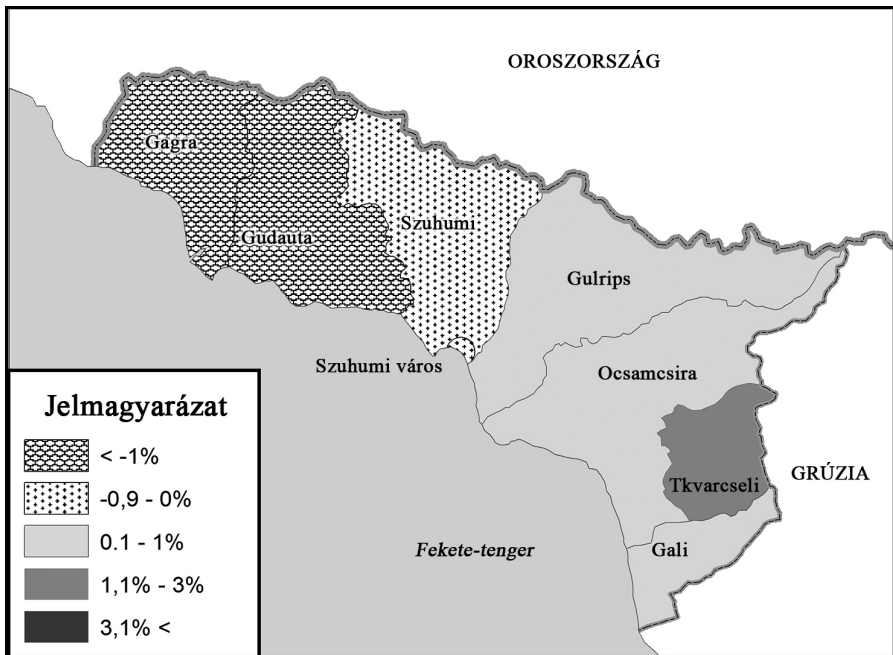
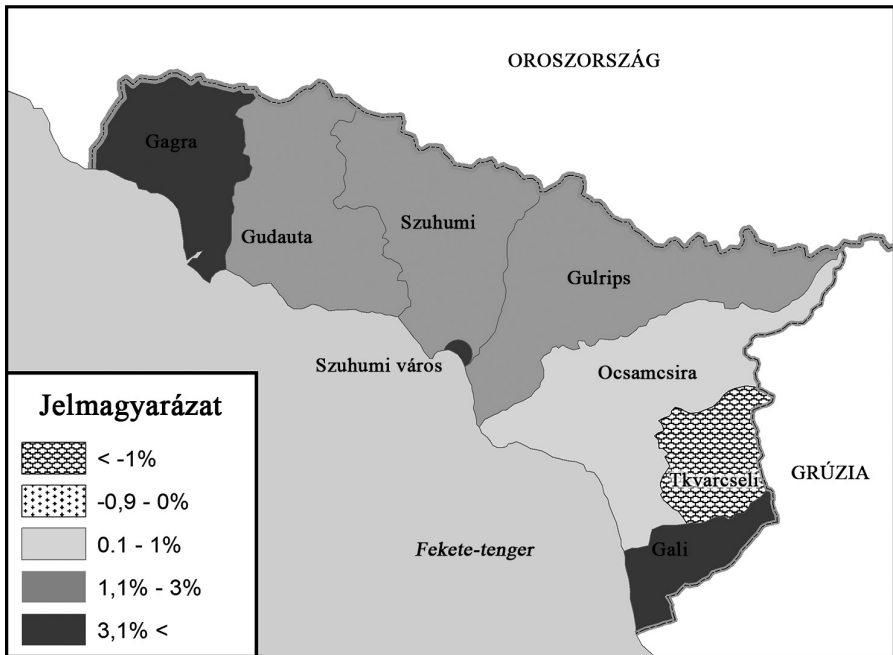
Az anyaország adatgyűjtése mellett elérhető a de facto államok saját adatgyűjtéséből származó értékek, amelyek azonban független szervezetek által nem megerősítettek, kétségbe vonhatóak. A statisztikai adatszolgáltatás terén Hegyi-Karabah rendelkezik a legkiépítettebb rendszerrel, statisztikai hivatala örmény, angol és orosz nyelven is elérhetővé teszi adatait. A hivatal a 2005-ben rendezett népszámlálás eredményei mellett számos mutatót publikál, folyamatosan frissíti adatait. A 2015-ben rendezett népszámlálás adatait várhatóan 2016 végéig feldolgozzák. A terület közigazgatási régióit a 2006-ban elfogadott alkotmány jelöli ki, amely a korábban vitán felül Azerbajdzsánhoz tartozó területeket hozzácsatolta a szomszédos karabahi rajonokhoz, így a HKAT határai eltűntek a karabahi térképekről (BLAKKISRUUD, H.–KOLSTØ, P. 2012). A statisztikai adatgyűjtés a másik két de facto államban közel sem ilyen jól szervezett. Dél-Oszétiában 1989 óta 2015-ben októberében tartottak először népszámlálást, az adatgyűjtést az oroszországi statisztikai hivattal együttműködve végezték [netes hiv: 1]. Abháziában kedvezőbb a helyzet, 2003-ban és 2011-ben rendeztek népszámlálást, amely a rajonokra lebontott népességszám mellett az etnikai hovatartozást is vizsgálta. Az utóbbi két de facto állami statisztikai adatainak hitelessége erősen kétségbe vonható, az adatok a nyilvánosság számára nem vagy csak nehezen hozzáférhetőek. Az alapvető demográfiai adatokon kívül egyéb mutatókat, például gazdasági adatokat egyáltalán nem tesznek közzé (ICG 2010b).

Abházia

Az 1989-es adatok alapján Abháziára az etnikai mozaikosság volt jellemző (3a. ábra). Az 525 ezer fős lakosság 45%-a grúz. A népesség 17,8%-a abház nemzetiségű, ez az arány alig haladja meg az örmények (14,6%), illetve oroszok (14,3%) arányát [2]. Az egyéb nemzetiségűek aránya viszonylag magas, a térségben számos görög, illetve ukrán lakott. A 2011-es népszámlálás adatait ábrázoló 3b ábrán látható, hogy a háborút követően a térség etnikai szerkezete teljesen átrendeződött. A népességszám kevesebb mint felére, 240 ezer főre csökkent, így Abházia népsűrűsége 27,8 fő/km², amely messze elmarad az anyaország 79 fő/km²-es népsűrűségétől [3]. Bár a grúzok, ukránok, görög többsége elmenekült a háború elől, a térség etnikai szerkezete továbbra is mozaikos maradt. Az abházok aránya 50,7%-ra nőtt, arányuk a fővárosban, Szuhumiban és környékén magas. Az örmény lakosság nagyobb része maradt helyben, így arányuk a népességen belül 17,4%-ra növekedett. A grúz lakosság száma erőteljesen lecsökkent, az Abháziában maradó grúzok a déli rajonokba, Tvarcselibe, Galiba menekültek. A déli régiók azonban több szempontból perifériára kerültek. Az itt élő grúzokkal szemben az abház de facto kormány bizalmatlan, többségük nem rendelkezik sem abház állampolgársággal, sem választójoggal. Továbbá a déli régiók gazdasága is hátrányt szenved: kevésbé jelentős az orosz vendégeket kiszolgáló turizmus, a rendezetlen helyzet miatt a térségbe régóta nem érkeznek beruházások. A kiváló mezőgazdasági adottságokkal bíró terület máig ritkán lakott, bár az abház állam, épp a földek megművelése érdekében bizonyos mértékig elnézi a korábbi lakosok visszatelepülését, illetve a nyári időszakban a grúz földművesek szezonálisan hazaköltözését (KABACHNIK, P. 2012).

3a–3b. ábra Etnikai megoszlás Abházia rajonjaiban 1989-ben (fent) és 2011-ben (lent)
 Jelmagyarázat: 1 – grúz; 2 – abház; 3 – örmény; 4 – orosz; 5 – egyéb
 Figure 3a – 3b Ethnic structure in the rayons of Abkhazia in 1989 (above) and in 2011 (below)
 Legend: 1 – Georgian; 2 – Abkhazian; 3 – Armenian; 4 – Russian; 5 – Other
 Adatforrás/Source of data: <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru>

4a–4b. ábra Abház (fent) és grúz (lent) nemzetiségűek átlagos évenkénti szaporodása, illetve fogyása Abházia rajonjaiban

Figure 4a-4b Average annual growth rate of ethnic Abkhazian (above) and ethnic Georgians (below) in the rayons of Abkhazia (2003-2011)

Adatforrás/Source of data: <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru>

A 2011-es abháziai népszámlálás eredményei kétségbe vonhatóak. Ezt jól példázza az abház etnikumúak tényleges népességnövekedésének mértéke (természetes népességszaporodásból és a vándorlási egyenlegről adódó népességszám változás). 2003 és 2011 között abházok átlagos évenkénti szaporodása meglepően magas, 3,2% volt. A népességnövekmény nagy része származhat pozitív vándorlási mérlegről, de az sem kizárható, hogy a korábban más nemzetiséghez tartozók a 2011-es felmérés alkalmával abháznak vallották magukat. Azonban valószínűbb, hogy az abház álláspont igazolása érdekében a népszámlálás adatait manipulálták (BLAKKISRUUD, H. – KOLSTØ, P. 2012). A 4a-4b. ábra szemlélteti a 2003 és 2011 közötti időszak átlagos évenkénti szaporodását, amelyen jól kirajzolódnak a valószerűtlenül magas, 3% fölötti adatok (pl. Szuhumi város esetében 7%, a szinte teljesen grúzok által lakott Gali rajonban szintén 7%). Az abházok magas népességnövekedési rátája mellett a grúz népesség erőteljes fogyása is szembevetendő: az Abháziában lakó grúzok számát is feltehetően alulbecslik (ICG 2010a).

Dél-Oszétia

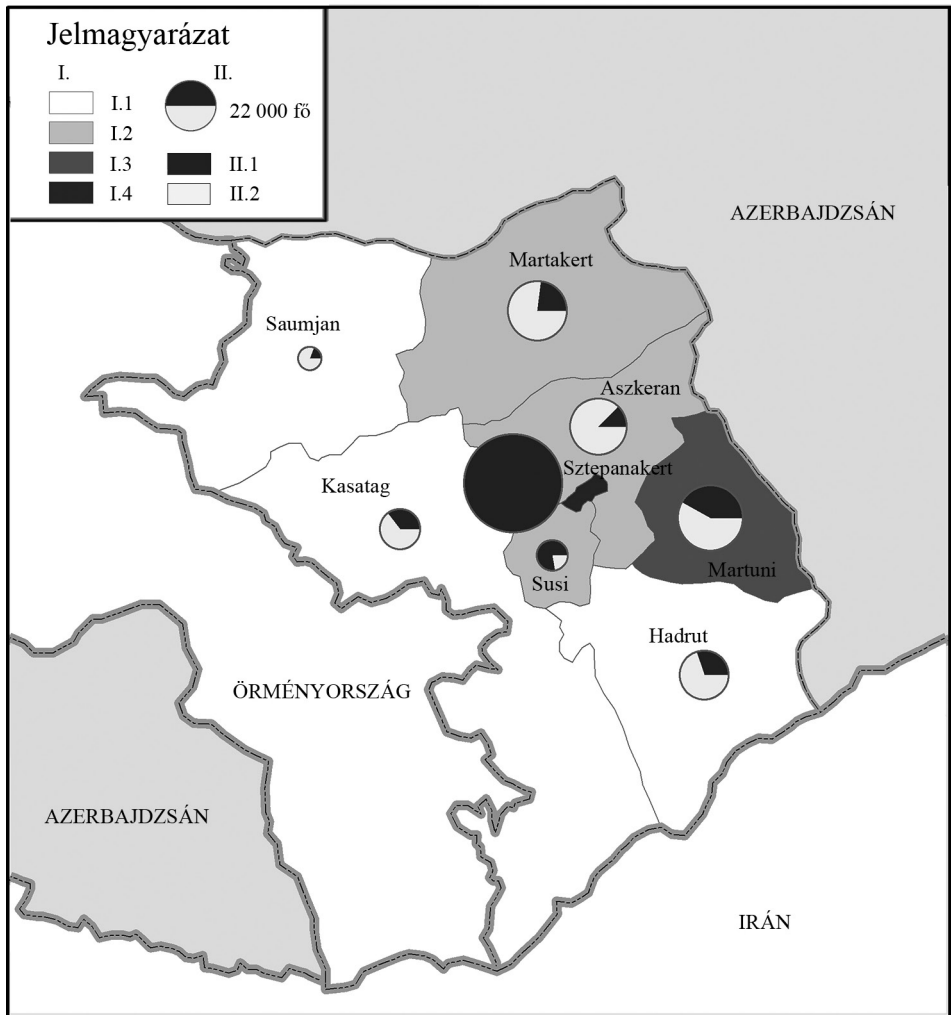
Dél-Oszétiával kapcsolatban áll rendelkezésünkre a legkevesebb adatforrás. Az 1989-es népszámlálás szerint az akkor még önálló statisztikai egységként létező Dél-Oszétia 98 500 fős lakosságának 66,2%-a oszét, 28,9%-a grúz lakosságú volt [4]. Jellemzően nem alakultak ki összefüggő grúz, illetve oszét lakosságú területek, a hegyvidéki régióban keveredtek az etnikai csoportok. A két etnikum viszonylag jó kapcsolatban állt egymással, magas volt a vegyes házasságok száma.

A 2012-es de facto statisztikai hivatal felmérésének adatai a különböző internetes felületeken más eredménnyel jelennek meg. A dél-oszétiai hivatalos honlapokon a becsült népességszám 72 ezer fő, de az etnikai megoszlásra vonatkozó adatok eltérőek: az oszétok arányára vonatkozóan 64,3% -os [5] és 80%-os [6] értékeket is közölnek. Az orosz külügyminisztérium honlapján ugyanezen 2012-es felmérések szerint a terület lakossága alig haladja meg az 50 ezer főt [7]. A 2015-ös de facto népszámlálás értékei ezen adatokhoz állnak a legközelebb, a térség lakossága az előzetes adatok szerint 53 559 fő [8]. A grúz becslések ezzel szemben Dél-Oszétia népességét 8000-15 000 főre becsülik (ICG 2010b), ráadásul a nemzetközi becslések is eltérőek: 30 ezer fős adatok mellett (ICG 2010b), 43-64 ezer fős adatokkal is találkozunk (ECMI, 2012). Az ellentmondásos statisztikai adatokat vizsgálva a kvantitatív adatelemzés ezen de facto állam esetében értelmetlen.

Hegyi-Karabah

Hegyi-Karabah esetében, az előző két de facto állammal ellentétben bőségesen rendelkezésre állnak statisztikai adatok. Az azeri adatsorokat a fejezet elején tárgyalt okok miatt nem vizsgáljuk Elemzésünkbe a függetlenség kikiáltását megelőző utolsó szovjet adatgyűjtés mellett a de facto állam statisztikai hivatala angol nyelven elérhető legfontosabb demográfiai mutatóit vontuk be. A Szovjetunió felbomlásakor kirobbant háborút követő népességszám változásoknál érdemes szem előtt tartani, hogy az 1994-es tűzszüneti megállapodásnak megfelelően Hegyi-Karabah területe jelentősen, a HKAT határain kívül eső területekkel növekedett. A népességszám ennek ellenére nagymértékben csökkent, a 2005-ös népszámlálás adatai szerint HKK lakossága az 1989-es értékhez képest 190 ezer főről 137 737 főre esett vissza. Hegyi-Karabah azeri lakossága teljességgel elmenekült a harcok, etnikai tisztogatások elől, így Hegyi-Karabah etnikailag homogén, 99,7%-ban örmények által lakott területté vált. 2015-re a HKK Statisztikai Hivatalának adatai szerint 149 ezerre nőtt az el nem ismert állam népességszáma, az adatok megbízhatósága azonban itt is

kérdéses (BLAKKISRUUD, H.–KOLSTØ, P. 2012). A korábban azeriek által lakott települések még mindig romokban állnak, a HKK stratégiaiul fontos területeire örményeket próbál telepíteni. Hegyi-Karabah népsűrűsége rendkívül alacsony (13 fő/km²), amely nagy területi különbségeket takar (5. ábra). Míg a fővárosban, Sztepanakertben tömörül a lakosság 37%-a, a korábban azeriek által lakott területek szinte lakatlanok, Saumjan népsűrűsége csupán 1,7 fő/km² (The National Statistical Service of NKR 2015). Összehasonlításképpen érdemes megjegyezni, hogy mind Örményország (106 fő/km²), mind Azerbajdzsán (115 fő/km²) népsűrűsége jelentősen magasabb. Ez egyrészt természetföldrajzi okokkal

5. ábra Népség térbeli eloszlása és a városi népesség aránya Hegyi-Karabah Köztársaság rajonjaiban (2015)

Jelmagyarázat: I – Népsűrűség (fő/km²); I.1 – 0-10; I.2 – 10,1-20; I.3 – 20,1-30; I.4 – kiugró érték (1895,6); II – Városi népesség aránya; II.1 – Városi népesség; II.2 – Vidéki népesség

Figure 5 Population density and the proportion of urban population in the rayons of NKR (2015)

Legend: I – Population density (people/km²); I.1 – 0-10; I.2 – 10,1-20; I.3 – 20,1-30;

I.4 – Outstanding value (1895,6); II – Urban population (%); II.1 – Urban population, II.2 – Rural population

Adatforrás/Source of data: <http://www.stat-nkr.am>

magyarázható, másrészt a folyamatos fegyveres konfliktusok miatt a határmenti területek, különösen Saumjan térsége, lakhatatlanok. A regionális adatsorok vizsgálata eredményeképp megállapítható, hogy Hegyi-Karabah Köztársaság népessége mellett a gazdasági termelés is szélsőségesen a fővárosban, Sztepanakertben összpontosul.

Hegyi-Karabah számára nem csupán a rendezetlen nemzetközi státusz, hanem az alacsony népsűrűség, és az elöregedő korszerkezet is komoly kihívást jelent (KOLSTØ, P.–BLAKKISRUD, H. 2008). A karabahi kormány különböző eszközökkel próbál küzdeni ezen demográfiai problémák ellen: a bevándorlást, és a gyermekvállalást is igyekszik ösztönözni (BLAKKISRUD, H.–KOLSTØ, P. 2012).

Az el nem ismert államok jelenlegi helyzete és jövőbeni kilátásai

A továbbiakban 6 dimenzió mentén vizsgáljuk a de facto államok egymáshoz viszonyított helyzetét (2. táblázat). Mindhárom de facto állam bizonyos mértékig képes önálló államként működni, ehhez azonban a pártfogó ország katonai, pénzübeli támogatására kell támaszkodniuk (BLAKKISRUD, H.–KOLSTØ, P. 2012). A támogató ország segítségével nélkülözhetetlen a terület feletti kontroll fenntartásához, a gazdaság működtetéséhez, az alapvető szociális és egészségügyi szolgáltatások biztosításához (KOLSTØ, P.–BLAKKISRUD, H. 2008).

2. táblázat – Table 2

A Kaukázus el nem ismert államainak összehasonlító táblázata
Comparison of the unrecognized states of the South-Caucasus

	Abházia	Dél-Osztétia	Hegyi-Karabah Köztársaság
Gazdasági erőforrások	+++	+	++
Etnika heterogenitás	+++	++	+
Államrendszer működése	++	+	+++
Anyországgal kialakított kapcsolat	+++	++	+
Támogató országgal kialakított kapcsolat	++	+++	+++
Fejlődési perspektívák	Függetlenség	Támogató országhoz való csatlakozás	Támogató országhoz való csatlakozás

A három de facto állam közül Abházia rendelkezik a legkedvezőbb erőforrásokkal, tengerparti üdülői, mezőgazdasági területei nagy gazdasági jelentőséggel bírnak. A jelentős gazdasági potenciál a jövőben mérsékelhetné Abházia Oroszországhoz fűződő gazdasági függőségét, azonban a nemzetközi blokád következtében Abházia gazdasági kapcsolatai egyelőre szélsőségesen egyoldalúak, az idelátogató turisták túlnyomó többsége is Oroszországból érkezik. További meghatározó sajátosság, hogy a másik két de facto államtól eltérően Abházia a mai napig etnikailag heterogén. A jelentős számú örmény és orosz népesség elfogadja az abház vezetést, a helyi grúz lakosság azonban több szempontból is a társadalom perifériájára került (KABACHNIK, P. 2012). Abházia számára a jövőben a grúz népesség, és az általuk lakott leszakadó régiók integrálása komoly kihívást jelenthet. Abházia legjelentősebb, fejlődési lehetőségeket leginkább érintő sajátossága, hogy lakosai a másik két kaukázusi el nem ismert állammal ellentétben önálló nemzeti identitástudat-

tal rendelkeznek. Míg a karabahi örmények, valamint a dél-oszétiek számára a pártfogó országhoz való csatlakozás a végső cél, addig az abházok a teljes függetlenség elérésére törekcsenek (O'LOUGHLIN, J. et al. 2015). A független fejlődési utak keresésének, valamint a támogató országtól való függőség ellensúlyozására irányuló törekvéseknek köszönhetően Abházia esetében a legnagyobb az Európai Unióval való sikeres együttműködés lehetősége (FISHER, S. 2010). Az EU a 2008-as konfliktus óta egyre meghatározóbb szereplőként van jelen a Kaukázus térségben, elsődleges célja a regionális stabilitás biztosítása (CASPERSEN, N.–HERRBERG, A. 2010). Jelenleg azonban az egyre erőteljesebbé váló orosz befolyás fokozza Abházia nemzetközi szereplőktől való elzárkózását, ráadásul az abházok az Európai Unióra a grúz álláspont mediátoraként tekintenek (FISHER, S. 2010).

A Kaukázus el nem ismert államai közül Dél-Oszétia rendelkezik a legkevesebb erőforrással, a legkevésbé kiépített államrendszerrel. Oszétia legjelentősebb adottsága stratégiai fekvése, ami lehetővé tenné élénk kereskedelmi kapcsolatok fenntartását. Ugyanakkor a lezárt vagy szinte teljesen átjárhatatlan határok között erre nincs lehetőség. Emellett itt a legerőteljesebb Oroszország politikai befolyása, Dél-Oszétia mind gazdaságilag, mind katonailag teljes mértékben a támogató országtól függ. Végső célja az Oroszországhoz tartozó észak-oszét tartománnyal való egyesülés (TOAL, G. 2008; O'LOUGHLIN, J. et al. 2015). A 2014-es ukrán válság kapcsán a dél-oszét elnök ismét felvetette az Oroszországhoz való csatlakozás lehetőségét, azonban Oroszország ezt a lehetőséget mindeközidáig elutasította (PAUL, A. 2014).

Gazdasági erőforrások tekintetében Hegyi-Karabah Köztársaság a másik két el nem ismert állam között helyezkedik el, a térség gazdasága a mezőgazdaságon és a bányászáton kívül a diaszpórából ide látogatók által generált turizmus bevételeire és egyéb pénzügyi segélyeire, beruházásaira támaszkodhat. A három állam közül Hegyi-Karabah Köztársaság bizonyult a legsikeresebbnek az államrendszer kiépítésének tekintetében, amely jórészt Örményország és az örmény diaszpóra hathatós támogatásának köszönhető (KOLSTØ, P.–BLAKKISRUD, H. 2008). A hatmillióos nagyságúra becsült örmény diaszpóra a HKK nemzetközi elszigeteltségét is enyhíti.

A három el nem ismert állam közül HKK támogató országgal való viszonya a legkiegyensúlyozottabb, a két állam közös nemzettudattal rendelkezik (KOLSTØ, P.–BLAKKISRUD, H. 2008). A szoros köteléket jelzi, hogy a karabahi lakosság kétharmada a független államként való működés ellenében az Örményországhoz való csatlakozást támogatná (O'LOUGHLIN, J. et al. 2015). Másrésztől HKK anyaországgal való kapcsolata a legellenségesebb, itt a legnagyobb a fegyveres konfliktusok kiújulásának kockázata, ahogy ezt a 2016. áprilisi események is példázta [9]. Míg Grúziában a 2008-as konfliktus hatására az el nem ismert államok katonai erővel történő visszafoglalásának támogatottsága csökkent, az együttműködésre, békés tárgyalásokra való nyitottsága növekedett, addig Azerbajdzsán fegyverkezésre fordított kiadásainak nagyarányú növekedése, agresszív kommunikációja aggodalomra ad okot (BLAKKISRUD, H.–KOLSTØ, P. 2012). Annak ellenére, hogy a hegyi-karabahi konfliktus jelenti a legnagyobb kockázatot a regionális stabilitásra nézve, az EU konfliktusok rendezésében való szerepvállalása kevésbé meghatározó, mint Grúzia esetében (ICG 2006; SHIRIYEV, Z. 2013).

Kitekintés

Tanulmányunkban a három kaukázusi el nem ismert állam – Abházia, Dél-Oszétia és Hegyi-Karabah – létrejöttének átfogó bemutatására törekedtünk. A nemzetközi szakirodalom megállapításaival összhangban, ezen el nem ismert államok létrejötte és fenn-

maradása is nagyban függ az őket támogató nagyhatalmak mindenkori regionális illetve globális viszonyrendszerétől.

Az államalakulatok statisztikai adatelemzése során megállapítottuk, hogy az eltérő területi lehatárolások, illetve a hiányos, egymással ellentmondó adatsorok jelentősen akadályozzák a terület alapos vizsgálatát. Meglátásunk szerint a (jól megválasztott) kvalitatív vizsgálati módszerek és módszeres terepmunka alkalmasabb ezen el nem ismert államok helyzetének feltárására.

A Kaukázus de facto államainak jelenlegi helyzete és fejlődési lehetőségei a hasonló történelmi gyökerek ellenére nagymértékben különböző. Mindhárom esetben elmondható, hogy az állam fejlődési kilátásait erőteljesen befolyásolja a támogató országgal ápolt kapcsolat. Amint azt HKK esete jól szemlélteti, az államrendszer kiépítésének és működtetésének szempontjából a pártfogó ország konzisztens támogatása a legmeghatározóbb tényező. Ezek mellett nagy jelentőséggel bír az egyes államok gazdasági erőforrásokkal való ellátottsága, mely lehetővé teheti a támogató országtól való független(ebb) működést. E tekintetben Abházia emelkedik ki a többi állam közül, azonban fontos szem előtt tartani, hogy jelenleg ezen erőforrások hatékony kihasználását a rendezetlen státusz hátráltatja. További, az államok jövőképe (a támogató országhoz való csatlakozás, illetve független államként való működés elérése) szempontjából meghatározó tényező a nemzeti identitás kérdése. E tekintetben az önálló identitás tudattal rendelkező, teljes függetlenségre törekvő Abházia helyzete elkülönül a másik két de facto államtól, amelyek célja sokkal inkább a támogató országhoz való csatlakozás.

A regionális stabilitás szempontjából az EU számára is fontos kérdés, hogy milyen irányba fog változni a kaukázusi államok immár 25 éve rendezetlen helyzete. A békeszerződések megkötését a felek kompromisszum készségének hiánya, a közelmúlt háborús sérelmei, a menekültek rendezetlen helyzete hátráltatja. Az idő múlása az el nem ismert államoknak kedvez, minél hosszabb ideje áll fenn a status quo, a területek re-integrációja annál valószínűlenebb. A régóta fennálló vitatott státusz rendezését előremozdítaná, ha az anyaország, illetve a nemzetközi közösség gazdaságilag és szociálisan vonzó fejlődési alternatívát tudna kínálni a de facto államok számára.

CSINTALAN LILIAN
ELTE TTK Földrajz- és Földtudományi Intézet, Budapest
csintili@gmail.com

ERŐSS ÁGNES
MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest
eross.agnes@csfk.mta.hu

IRODALOM

- Azerbajdzsáni Köztársaság Magyar Nagykövetsége. 2009: Az örmény-azerbajdzsáni konfliktus történetéből. – Azerbajdzsáni Köztársaság Magyar Nagykövetsége, Budapest. 59 p.
- BÍRÓ Z. 2008: Konfliktusok a Kaukázus térségében: 18-20. század. – *História* 30. 8. pp. 3–7.
- BLAKKISRUUD, H. – KOLSTØ, P. 2012: Dynamics of de facto statehood: the South Caucasian de facto states between secession and sovereignty. – *Southeast European and Black Sea Studies* 12. 2. pp. 281–298.
- BOTTLIK ZS. 2010a: Etnikai földrajzi kutatások a Kárpát-Balkán régióban. Szám-Tér-Kép Bt., Budapest. 208 p.
- BOTTLIK ZS. 2010b: Az etnikai térfolyamatok háttere Bosznia Hercegovinában – *Földrajzi Közlemények* 134. 4. 443–461 pp.
- CASPERSEN, N. – HERRBERG, A. 2010: Engaging unrecognized states in conflict resolution: An opportunity or challenge for the EU? Initiative for Peace building. – Initiative for Peacebuilding, Brussels. 17 p.

- CASPERSEN, N. 2011: *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System.* – Polity Press, Cambridge. 210 p.
- DE WAAL, T. 2010: *The Caucasus – An Introduction.* – Oxford University Press, Oxford. 272 p.
- ECMI 2012: *Ethnic map of Georgia* (http://www.ecmiceucasus.org/menu/info_maps.html)
- FISHER, S. 2010: *The EU's non-recognition and engagement policy towards Abkhazia and South-Ossetia.* – EUISS, Brüsszel. 9 p.
- HORVÁTH G.–NAGY B.–SIMON D. 2008: *Délnyugat-Ázsia természeti viszonyai.* – In: HORVÁTH G.–PROBÁLD F.–SZABÓ P. (szerk.): *Ázsia regionális földrajza.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 47–98.
- ICG 2006: *Conflict resolution in the South-Caucasus. The EU's role.* Europe Report Number 173. – International Crisis Group, Tbilisi/Brussels. 34 p.
- ICG 2010a: *Abkhazia: Deepening dependence.* Europe Report Number 202. – International Crisis Group, Brussels. 26 p.
- ICG 2010b: *South Ossetia: The Burden of Recognition.* Europe Report Number 205. – International Crisis Group, Chinvali. 15 p.
- IOFFE, G. 2010: *Global Studies: Russia and the Near Abroad.* – McGraw–Hill Higher Education, New York, 320 p.
- KABACHNIK P. 2012: *Shaping Abkhazia: Cartographic Anxieties and the Making and Remaking of the Abkhazian Geobody.* – *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 14. 4. pp. 397–415.
- KARÁCSONYI D. 2008: *A grúz hadiút- Hadak útján a Kaukázusban.* – *A Földgömb* 26. 6. pp. 10–23.
- KOLSTØ, P. 2006: *The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-states.* – *Journal of Peace Research* 43. 6. pp. 723–740.
- KOLSTØ, P.–BLAKKISRUUD, H. 2008: *Living with Non-recognition: State- and Nation-building in South Caucasian Quasi-states.* – *Europe-Asia Studies* 60. 3. pp. 483–509.
- KOLSTØ, P.–BLAKKISRUUD, H. 2012: *De facto states and democracy: The case of Nagorno-Karabakh.* – *Communist and Post-Communist Studies* 45. pp. 141–151.
- LAVROV, A. 2010: *After the War.* – *Russian Global Affairs* 8. 1. pp. 49–62.
http://eng.globalaffairs.ru/number/After_the_War-14780 (2015.12.04)
- NEMERKÉNYI A.–GÁBRIS GY. 2007: *Európa természeti viszonyai.* – In: GÁBRIS GY. (szerk.): *Európa regionális földrajza, Természetföldrajz.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 9–40.
- O' LOUGHLIN, J.–KOLOSSOV V.–TOAL, G. 2011: *Inside Abkhazia: Survey of Attitudes in a De Facto State Georgia.* – *Post-Soviet Affairs* 27. 1. pp. 1–36.
- O' LOUGHLIN, J.–KOLOSSOV V.–TOAL, G. 2015: *Inside the post-Soviet de facto states a comparison of attitudes in Abkhazia, Nagorny Karabakh, South Ossetia, and Transnistria.* *Eurasian Geography and Economics*, 55. 5. pp. 423–456.
- PAUL, A. 2014: *ENP ten years on: The Russia-Ukraine crisis and the impact on security and stability in the South Caucasus.* – In: SPRUDS, A.–BUKOVSKLIS, K. (szerk.): *Ten years in the Euro-Atlantic Community: Riga Conference Papers 2014.* Latvian Institute of International Affairs, Riga pp. 67–75.
- RADVANYI, J.–MUDUYEV, S. 2007: *Challenges Facing the Mountain Peoples of the Caucasus.* – In: *Eurasian Geography and Economics* 4. 2. pp. 157–177.
- RÁCZ A. 2008: *Az öt napos háború – A grúziai konfliktus.* – *Nemzet és Biztonság* 1. 8. pp. 52–57.
- SHIRIYEV, Z. 2013: *Challenges for the EU in the resolution of the Nagorno-Karabakh conflict: An Azerbaijani perspective.* EPC, Brussels. 4 p.
- SZ. BÍRÓ Z. 2008: *Az abház és a dél-oszét kérdés változó dimenziói.* – *Nemzet és Biztonság* 1. 6. pp. 27–37.
- The National Statistical Service of Nagorno-Karabakh Republic 2015: *2015 Nagorno Karabakh in figures.* LDC Dizak plyn, Stepanakert. 107 p.
- TOAL G. 2008: *Russia's Kosovo: A Critical Geopolitics of the August 2008 War over South Ossetia.* *Eurasian Geography and Economics* 49. 6. pp. 670–705.
- TOAL, G.–O' LOUGHLIN, J. 2013a: *Inside South Ossetia: a survey of attitudes in a de facto state.* *Post-Soviet Affairs* 29. 2. pp. 136–172.
- TOAL, G.–O' LOUGHLIN, J. 2013b: *Land for Peace in Nagorny Karabakh? Political Geographies and Public Attitudes Inside a Contested De Facto State.* – *Territory, Politics, Governance*, 1. 2. pp. 158–182.

INTERNETES FORRÁSOK:

- [1] <http://osetia.info/news/2015/10/15/10-08/>
- [2] <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html>
- [3] <http://data.worldbank.org/indicator/EN.POP.DNST>
- [4] <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnsossetia.html>
- [5] http://south-ossetia.info/?page_id=24
- [6] <http://presidentruo.org/?cat=12>
- [7] <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/be2d70933881fb75c32579270040e8a1!OpenDocument>

[8] <http://south-ossetia.info/v-yuzhnoj-osetii-proisxodit-mexanicheskij-prirost-naseleniya/>

[9] http://kitekinto.hu/europa/2016/04/02/ujabb_azeri-ormeny_tzparbaj_robbant_ki_hegyi_karabah_hataran/#.Vz3KHbfVzcs

www.ethno-kavkaz.narod.ru/

www.geostat.ge

www.stat-nkr.am

http://www.armcci.am/files/Investment_Opportunities_in_Georgia_-_Tourism.pdf

<http://www.stat.gov.az/source/regions/indexen.php>

http://kitekinto.hu/europa/2016/04/02/ujabb_azeri-ormeny_tzparbaj_robbant_ki_hegyi_karabah_hataran/#.Vz3KHbfVzcs